

ВПЛИВ НЕСТАНДАРТНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ НА РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ФУНКЦІЙ СТУДЕНТІВ

Проблема формування психіки студента розглядалась у руслі різних досліджень: вивчення загальних закономірностей розвитку психіки дорослих (Л.А. Баракова, Ю.М. Кулюткін, Г.С. Сухобська та інші); дослідження психологічних властивостей суб'єкта у ранній юності (І.С. Кон, Ю.О. Самарін, тощо); аналіз вікових та індивідуальних характеристик студентства (Б.Г. Ананьєв, Л.В. Долинська, О.В. Дмитрієв, В.Т. Лісовський, С.Д. Максименко, Л.М. Проколієнко, В.А. Семиченко, О.Г. Солодухова, Т.С. Яценко та інші). Відмічається, що час навчання у вищому навчальному закладі співпадає з другим періодом юності або першим періодом зрілості, який відрізняється складністю розвитку особистісних якостей та пізнавальних процесів, у першу чергу мислення. Виявити, яким шляхом іде цей розвиток, під впливом яких чинників відбувається – одне з нагальних завдань педагогічної психології сьогодні.

Відомо, що одним з основних факторів психічного розвитку взагалі і у період студентства зокрема є учбова діяльність. Тому ми зосередили свою увагу на впливі, який може мати організація проведення практичних та семінарських занять на інтелектуальний розвиток студентів.

Під нестандартними формами організації розуміються такі, що ставлять студента у позицію активного дослідника. Викладач у цьому випадку задає лише ситуацію, а визначити проблему, знайти методи та шляхи її подолання – завдання самого студента. Перед початком дослідження ми припустили, що в результаті спеціальної організації занять з курсу "Вікова психологія" відбудуться певні позитивні зміни у показниках інтелекту студентів.

У дослідженні взяли участь дві академічні групи третьокурсників факультету психології та соціології ХДПУ ім. Г.С. Сковороди. У першій групі (експериментальній - Е) на заняттях з вікової психології ми проводили формуючий експеримент, застосовуючи спеціально розроблені плани практичних та семінарських занять. Друга (контрольна - К) працювала за робочим планом відповідного курсу при традиційній організації навчання.

При проведенні формуючого експерименту ми застосовували: 1) ілюстративне практичне заняття; 2) діагностичний практикум; 3) практику вікового консультування; 4) вправи. Охарактеризуємо їх докладніше.

Перший вид практичного заняття передбачає ілюстрування студентами викладених на лекції або в підручниках теоретичних положень. Кожен з них підбирає приклади (з власного досвіду, з художньої, наукової літератури, тощо), які підтверджують чи заперечують закономірності психічного розвитку. На таких заняттях дуже ефективною є спільна робота, коли ілюстрації обговорюються в мікрогрупах, а потім "вносяться на суд" широкої аудиторії. У якій формі буде демонструватись приклад, вирішують самі студенти. Можливо, це буде сценка, рольове моделювання або просто розповідь.

Друга виділена форма проведення практичних занять спрямована на освоєння майбутніми фахівцями основ психодіагностики. У цьому випадку студенти отримують такі завдання: 1) підібрати методики вивчення тієї чи іншої особливості дитини; 2) провести дослідження за допомогою методики, яку дає викладач, інтерпретувати отримані дані та зробити висновки. Їх виконання передбачає глибокі теоретичні знання та вміння орієнтуватись у розмаїтості сучасних діагностичних засобів та сприяє професійній орієнтації студентів

Третій вид занять також спрямований на формування професійних вмінь та навичок психолога. Він полягає у вирішенні ситуацій, що виникають у практиці роботи психолога при віковому консультуванні. Такі питання чи проблеми студенти знаходять самі (розпитують батьків, вчителів, знайомих чи актуалізують власний досвід). Іноді такі ситуації надає викладач. При такій формі проведення заняття студенти засвоюють основні структурні елементи наукового теоретичного та практичного дослідження: гіпотеза, її теоретична та емпірична перевірка, збір фактів, їх узагальнення та практичні висновки. Заняття проходить у вигляді рольового моделювання у парах: один студент грає роль психолога-консультанта, другий – клієнта. Решта групи виступають як експерти, після закінчення "консультування" висловлюють свою думку, показують, що їм сподобалось у роботі, а також її негативні моменти, дають свої варіанти вирішення ситуації, оцінюють хід та результати взаємодії.

Четвертий вид практичних занять у чистому вигляді зустрічається мало. Частіше ми використовували його як частину і практичних, і семінарських занять. У цьому випадку студенти аналізують проблемні ситуації, які вони підібрали самостійно або ті, що надає викладач. Основна увага тут приділяється розв'язуванню психологічних задач або питань такого типу: 1) Як ви розцінюєте те, що відбулося в даній ситуації? Наскільки вона типова? ; 2) Які помилки та ким допущені в цій ситуації? Які причини цих помилок?; 3) Що б ви порекомендували учасникам даної ситуації?; 4) Поясніть, про що йдеться у наведеному прикладі? Які джерела інформації слід використовувати для правильної оцінки ситуації?; тощо.

Насамкінець відмітимо, що названі методики проведення практичних занять часто поєднувались, що дає, на наш погляд, позитивний ефект і в мотивації навчання, і в формуванні знань, умінь, навичок, і в розвитку інтелектуальних функцій студентів.

Одним з основних видів занять в сучасній вищій школі є семінар. В експериментальному навчанні нами застосовувались: 1) семінар-дискусія; 2) семінар-діалог; 3) семінар-наукова доповідь.

Дискусія являє собою обговорення проблеми з різних точок зору. Група довільно ділиться на частини за кількістю виділених підходів до вирішення даного питання. При підготовці до семінару студенти знаходять факти, які підтверджують ту точку зору, яку вони відстоюють і свідчення необґрунтованості інших підходів. У ході дискусії не вирішується, але проясняється, стає більш зрозумілою суть проблеми, що допомагає студентам зайняти якусь сторону у спорі чи виробити власну позицію стосовно питання.

При проведенні другого варіанту нестандартних семінарів від студентів вимагається знайти вже існуючі варіанти вирішення питання, обговорювати їх слабкі та сильні сторони, а також висловлювати свою точку зору з цього приводу, підтверджуючи її фактами – теоретичними та емпіричними. Семінар-діалог стає розвиваючим, коли проводиться як заздалегідь підготовлене спільне обговорення висунутих питань кожним його учасником. У такому разі проведення семінару забезпечує не тільки контроль за засвоєнням знань, а й розвиток пізнавальних процесів, зокрема, мислення.

Третя з названих методик проведення семінару є ефективним засобом активізації пізнавальної діяльності студентів та формування у них умінь та навичок наукової роботи. Академічна група ділиться на "наукові колективи", кожний з яких працює над одним з питань, що винесені в план семінарського заняття. У цих мікрогрупах призначаються: 1) доповідач; 2) співдоповідач; 3) опонент; 4) рецензент. Зрозуміло, що кожний з них повинен ознайомитись з суттю питання, а також вміти побудувати свій виступ відповідно до рамок ролі. Інші члени групи під час обговорення слухають, записують основні моменти, задають питання, тобто, також приймають участь у роботі. Таким чином, охоплюється майже вся група і не за рахунок активності викладача, який традиційно викликає або стимулює відповідь, а за рахунок підвищення мотивації, інтересу до навчання.

Формуючий експеримент проводився протягом навчального року, після чого відбулися контрольні дослідження. В них прийняли участь студенти експериментальної та контрольної груп. Для контролю нами була використана форма В варіанту С тесту Р. Кеттела (CFIT), тоді як у констатуючому дослідженні використовувалась форма А. На основі вивчення протоколів відповідей на

завдання даної методики були зроблені висновки про розвиток інтелектуальних можливостей студентів у навчанні. Кількісні дані представлені нижче.

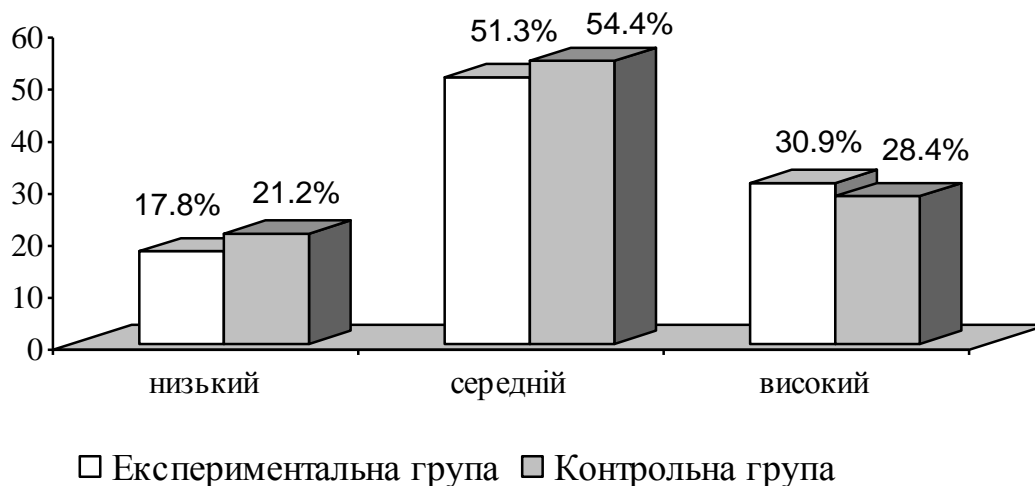

Рис. 1 Рівні інтелектуального розвитку студентів експериментальної та контрольної груп.

До початку формуючого експерименту суттєвої різниці у кількості досліджуваних, які продемонстрували різні рівні інтелектуального розвитку не існувало. Якщо в експериментальній групі низький рівень був у 19,1% студентів, то в контрольній – у 20,0%. Середній (нормативний) рівень відповідно мали 51,3% та 50,4%, а високий – 26,3% та 26,7% респондентів. Такі близькі за значеннями показники пояснюються віковими особливостями та ще раз підтверджують однорідність вибірки.

Як бачимо, динаміка інтелекту в виділених групах є різною. У студентів контрольної групи зміни співпадають з характеристикою динаміки показників розумового розвитку, а саме: збільшується варіативність результатів, тобто більше стало студентів, які мають низький і високий рівні (на 1,2% та 1,7% відповідно).

В експериментальній групі також зменшилось число студентів, які мають нормативний рівень інтелектуального розвитку (з 54,6 до 51,3 відсотків). Одночасно, менше стало досліджуваних з низьким рівнем (19,1% на початку року, 17,8% – в кінці) і збільшилась кількість тих, хто має високі показники інтелекту (з 26,3% до 30,9%). Такі дані свідчать про позитивний вплив застосування розробленої нами методики проведення практичних та семінарських занять на формування інтелектуальної сфери студентів. Статистична обробка результатів показала, що названі розбіжності не є значущими, але результати близькі до них. Ми вважаємо, що більших зрушень за такий короткий час не можна було б чекати, адже розумовий розвиток – процес поступовий та послідовний. Крім того, слід підкреслити, що відмічений зв'язок не є прямим. Він опосередковується розвитком в учбовій діяльності

особистісних характеристик суб'єкта, зокрема його досвіду.

Цікавими виявились результати аналізу середніх вибірових показників по субтестам, які подано в таблиці.

Таблиця 1.

Зміни середньовибіркових показників в Е- та К-групах за тестом Р. Кеттелла.

Групи	Сума балів		Результати по субтестам							
			1 субтест		2 субтест		3 субтест		4 субтест	
	П.е	К.е	П.е	К.е	П.е	К.е	П.е	К.е	П.е	К.е
Е	28,4	29,2	7,1	7,7	7,1	7,2	8,7	8,9	5,2	5,4
К	28,3	28,9	7,2	7,4	7,3	7,6	8,9	8,9	4,9	5,0

Примітка: П.е – попереднє (констатуюче) дослідження

К.е – контрольний експеримент

Як свідчать дані, наведені в таблиці, середньовибіркові показники інтелектуального розвитку зростають протягом року і в експериментальній, і в контрольній групах майже однаково, хоча й з деякою перевагою першої (в Е-групі різниця склала 0,8 бала, в К-групі – 0,6 бала). Це збільшення забезпечується рівномірним підвищенням результатів по кожному з чотирьох субтестів на 0,1 – 0,3 бали, що підтверджує виявлені вікові тенденції зростання розумових можливостей у юності (на яку приходиться час навчання у вищому навчальному закладі).

Лише в одному випадку результати контрольного експерименту значно відрізняються від даних, отриманих в констатуючому дослідженні. По першому субтесту (розпізнавання та продовження закономірностей) в експериментальній групі відмічено зростання на 0,6 бала. Це може бути результатом застосування описаної вище методики проведення практичних та семінарських занять, оскільки при підготовці до них і в їх ході студенти стикались з необхідністю виявлення закономірностей на основі ряду окремих випадків і, навпаки, шукали приклади, які ілюстрували б той чи інший закон.

Слід зупинитись і на питанні особистісної зумовленості мислення. Застосування нестандартних форм проведення практичних та семінарських занять підвищує мотивацію учбової діяльності студентів а також суттєво відображається на рівні їх загальної та пізнавальної активності. Ці особливості, як ми вважаємо, значною мірою визначають те, що в експериментальній групі відмічено перевагу у зростанні інтелектуальних можливостей суб'єктів за час формуючого експерименту.

Отже, наведені дані дають можливість зробити висновок про ефективність застосування нестандартних форм проведення практичних та семінарських занять з метою розвитку інтелектуальних функцій студентів.